

חברון

הרב אליהו האיתן

"ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון"

בסיום פרשת העקידה מספרת התורה¹ "וישב אברהם אל נעריו ויקומו וילכו יחדיו אל באר שבע, וישב אברהם בבאר שבע" ונראה ששם גרו אברהם ושרה. אך כמה פסוקים אחר כך מספרת התורה² "ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה", ועולות כאן כמה שאלות:

א. כיצד הגיעה שרה מבאר שבע לחברון?

ב. מה כוונת הכתוב "ויבוא אברהם" היכן היה ומהיכן בא?

ג. האם סמיכות הפרשיות רומזת על סמיכות וקשר בין האירועים במציאות?

במאמר זה ננסה להראות, מתוך דברי הפרשנים, כמה אפשרויות לסדר הזמנים, וכן כיצד פרשנות המקרא משפיעה על סוגיות הלכתיות בש"ס.

רש"י על הפסוק "וישב אברהם בבאר שבע" כותב: לא ישיבה ממש שהרי בחברון היה יושב עכ"ל. בזה מיישב את השאלה הראשונה שכן ביתם היה בחברון. וממילא לפי זה עונה רש"י³ בפשטות על השאלה השנייה שאברהם בא מבאר שבע, ומסבירים מפרשי רש"י⁴ שכיון שהתורה סתמה, ודאי כוונתה למקום האחרון שנזכר. אך עדיין צריך ביאור מדוע אם כן הלך אברהם אחר העקידה לבאר שבע ולא לביתו בחברון. על השאלה השלישית עונה רש"י בהביאו את המדרש⁵ "למה נסמכה פרשת העקידה למיתת שרה, לפי שעל ידי בשורת העקידה פרחה נשמתה ממנה ומתה".

הרד"ק⁶ סובר גם כן שביתם היה בזמן העקידה בחברון, כי שם היו כשיצאו מבאר

1. בראשית כב, יט

2. שם כג, ב

3. שם ד"ה ויבוא

4. רא"ם, גור אריה, באר היטב, שפתי חכמים

5. בראשית רבה נח, ה

6. בראשית כג, ב

שבע. אך על השאלה השניה מהיכן בא אברהם הוא עונה שבא מן החוץ כי לא היה עמה בבית, או שבא ממקום אחר כי לא היה בחברון. ונראה לפי פירושו שלא סובר שמיתת שרה היתה בזמן העקידה, שהרי הוא אומר שגם אברהם היה בחברון, או סמוך לה, בזמן מיתתה, ואילו התורה אומרת בפירוש שאחר העקידה הלך לבאר שבע.

לעומת זאת החזקוני⁷ עונה על השאלה הראשונה, ששרה היתה בחברון כיון שאברהם שלח אותה לשם כדי שלא תרגיש בעקידת יצחק, ויש אומרים שחלתה והוליכה מבאר שבע לחברון כי שם בסיס אורא. משמע מפירושו שסובר שאברהם ושרה גרו בזמן העקידה בבאר שבע, ולכן גם חזר אברהם לשם אחר העקידה. אמנם אין להוכיח מכאן מה דעתו בקשר לסמיכות הענינים כיון שאפשר לומר שהמצב הזה, שאברהם בבאר שבע ושרה בחברון, נמשך הרבה זמן ורק אחר כך כששמע על מיתת שרה בחברון בא לסופדה, אך בהמשך נראה שכתב על כך בפירוש במקום אחר.

תשובה מענינת נוספת לשאלה כיצד הגיעה שרה לחברון מובאת בספר "שפתי כהן"⁸ וז"ל: שמעתי, כשבא השטן ואמר לה היכן יצחק, אמרה לו הלך עם אביו ללמדו מעשה הקרבן. אמר לה הוא הקרבן, לא האמינה לו הלכה אצל אחימן ששי ותלמי אמרה להם אתם ארוכים ורואים מרחוק, הביטו אם תראו זקן אחד הולך עם ג' נערים, אמרו לה אנו רואים זקן אחד עוקד בחור אחד והסכין בידו, מיד מתה.

הטור עה"ת מביא יש מפרשים שמחברים בעצם בין השיטות ואומרים שאברהם ושרה גרו בחברון, והלך אברהם תחילה להתיישב בבאר שבע, וקודם ששלח אחר שרה מתה בחברון.

הרמב"ן⁹ מתייחס לשתי האפשרויות הנ"ל ומתרץ את השאלה ששאלנו על רש"י, מדוע אברהם הלך אחר העקידה לבאר שבע ולא לביתו בחברון, שהלך לצרכו [ואולי אפשר לפרש שהלך לרעות את צאנו שהיה בבאר שבע (על פי שיטת רבינו עובדיה ספורנו¹⁰ בביאורו לפרשת רועי לוט ואברהם) כיון שחברון אינה מקום מרעה (עיין סוטה לד, ב)] או שהלך לתת הודאה על ניסו במקום האשל שנטע בבאר שבע. ועל האפשרות השניה כותב: ואם נרצה לפרש לא לפי המדרש שבשעת העקידה מתה, נאמר שבזמן העקידה גרו בבאר שבע, ואחר כמה שנים עברו לחברון ושם מתה שרה. ונראה שהרמב"ן עצמו מקבל את השיטה השניה, כיון שעל הכתוב ויבא אברהם פירש שכלל לא בא ממקום אחר אלא מהאהל שלו לאהל של שרה. או שויבא הוא לשון נתעורר לעניין כמו "בא לו לדופן שמאלית", ולא ייתכן בעיני שבא מעיר אחרת לחברון כי היה הכתוב צריך לפרש זאת.

7. שם

8. לר' מרדכי כהן, תלמיד אחד מגורי האר"י ז"ל

9. בראשית כג, ב

10. עיין ספורנו לבראשית יג, יח, ובמהדורת הרב יהודה קופרמן הערה 27 שם

סוגיא נוספת בפרשנים, הנובעת מהדיון הקודם, היא סוגיית גילו של יצחק בזמן העקידה, וגילה של רבקה בזמן שנישאה ליצחק.

ישנם כמה מדרשים בענין זה, ונעמוד כאן על הקשר ביניהם לדיון הקודם:

א. "ויהי אחר הדברים האלה" אברהם הרהר אמר אילו מת בהר המוריה לא היה מת בלא בנים, עכשיו מה אעשה אשיאנו מבנות ענר אשכל וממרא שהן צדקניות... אמר לו הקב"ה אין אתה צריך כבר נולד זוגו של יצחק "הנה ילדה מלכה גם היא"¹¹.

ב. א"ר יצחק בשעה שבקש אברהם לעקוד יצחק בנו אמר לו: אבא בחור אני וחוששני שמא יזדעזע גופי מפחדה של סכין ואצערך... אלא כפתני יפה יפה. מיד ויעקד את יצחק, כלום יכול אדם לכפות בן שלושים ושבע [נ"א בן עשרים ושש], אלא לדעתו¹².

ג. "ותמת דבורה מינקת רבקה וגו' ויקרא שמו אלון בכות" עד שהוא משמר אבלה של דבורה באה ליה בשורתא שמתה אמו¹³.

ד. ששה זוגות שנותיהן שוות: רבקה וקהת, לוי ועמרם וכו'¹⁴ (קהת חי 133 שנה וממילא גם רבקה כן).

ה. המדרש שכבר הובא לעיל, "ויבא אברהם" מהיכן בא מהר המוריה, ומתה שרה מאותו צער, לפיכך נסמכה עקידה ל"ויהיו חיי שרה"¹⁵.

הסדר עולם ובעקבותיו רש"י ועוד פרשנים¹⁶ עושים את החשבון הפשוט ששרה מתה בעקידה וממילא היה יצחק בן שלושים ושבע, כפי הגירסא הראשונה במדרש, שמורידים ממנין חיי שרה תשעים שנה עד שנולד יצחק. וכמו כן על פי המדרש שרבקה נולדה בעקידה, עולה שכשנשאה יצחק, בהיותו בן ארבעים, היתה היא בת שלש שנים.

החזקוני¹⁷ עושה את חשבון שנותיה של רבקה על פי המדרש השלישי והרביעי שהבאנו ומגיע למסקנה שחסרות אחת עשרה שנים לגילה אם נאמר שנולדה בשעת העקידה. ולכן מפרש את המדרש הראשון ש"כבר נולד זוגו של יצחק" היינו שאז נתבשר שלפני אחת עשרה שנים נולדה רבקה. העולה מפירושו שאמנם שרה מתה בעקידה, אך רבקה היתה בת ארבע עשרה שנה כשנשאה ליצחק.

התוספות ביבמות¹⁸, בשם ה"ר שמואל חסיד משפיר"א, עושה את אותו חשבון אך

11. בראשית רבה נח, ג

12. שם נו, ח

13. שם פא, ה

14. שם ק, י וכן בספרי "וזאת הברכה" שנו

15. בראשית רבה נח, ה

16. בסדר עולם פרק א, ברש"י לבראשית כה, כ, ועיין עוד ב"תורה שלמה" בראשית פרק כד אות צא

17. בראשית כה, כ

18. סא, ב

מסקנתו היא שישנם מדרשות חלוקים. ונראה שכוונתו שיש מדרש אחר שאומר שרבקה לא נולדה בעקידה, ואז אפשר לומר שלא היתה בת שלש כשנשאה ליצחק. על פי מה שנתבאר לעיל נראה שישנה עוד אפשרות: לומר שרבקה אמנם נולדה בשעת העקידה, אך שרה לא מתה בעקידה אלא י"א שנים אח"כ, וממילא עולה שיצחק היה בשעת העקידה בן עשרים ושש, כגירסא השנייה במדרש, וכשנשא את רבקה בגיל ארבעים היתה היא בת ארבע עשרה.

במסכת יבמות¹⁹ מובאת משנה: "נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל" ובגמרא לומדים דין זה מאברהם שנאמר בו שנשא את הגר מקץ עשר שנים לשבתו בארץ כנען. בהמשך שואלת הגמרא שנלמד מיצחק שהיה בן שישים שנה כשנולדו לו יעקב ועשו, וכשנשא את רבקה היה בן ארבעים, ונלמד ממנו שמותר להמתין עשרים שנה, ומתרצת הגמרא שיצחק היה עקר (עיין שם במהלך הגמרא).

סוגיא זו קשורה לדיון שהעלינו כיון שאם נראה את פירוש רש"י על הפסוק²⁰ "ויצחק בן שישים שנה בלדת אותם" נראה שרש"י מפרש לשיטתו שרבקה היתה בת שלש כשנשאה, והמתין עשר שנים משנשאה עד שנעשית בת י"ג שנה וראויה להריון, ועשר שנים הללו צפה והמתין לה כמו שעשה אביו לשרה, כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקרה והתפלל עליה עכ"ל. ואם כן לא מובנת קושיית הגמרא שנלמד מיצחק, שהרי גם הוא המתין רק עשר שנים כמו אברהם. ואכן תוספות במקום עומדים על כך, ומיישבים שישנם מדרשות חלוקים. וכוונתם ססוגייתנו מתפרשת על פי השיטה שסוברת שרבקה נשאה בת י"ד שנים וכמו שנתבאר לעיל. יש להעיר עוד שגם רש"י עצמו בסוגיא מפרש את שאלת הגמרא ולילף מיצחק, ששהא עשרים שנה ולא נשא אחרת. ונראה שזו דרכו כפרשן לפרש כל מקום על פי הפשט באותו מקום, גם אם לפעמים זה נוגד למקום אחר.

במקום אחר ביבמות²¹ דנה הגמרא מה כוונת התורה כשכותבת "בתולה" ואומרת שאין בתולה אלא נערה וכן הוא אומר²² "והנערה טובת מראה מאד בתולה". פסוק זה, שנאמר על רבקה כשאליעזר פגש אותה לפני שנשאה ליצחק, לכאורה אינו עונה על השאלה שהרי גם כאן לא נאמר גילה של רבקה, אלא רק שהיתה נערה. ובאמת התוספות במקום מעירים (ועיין גם בחידושי הרמב"ן כאן) שהגמרא הבינה שרבקה היתה בת שתים עשרה כמו כל נערה שכתובה בתורה, ומקשים על זה מהמדרשים שהבאנו לעיל שהיתה בת שלש שנים או בת ארבע עשרה שנים, ומתרצים שצריך לומר דמדרשות חלוקים זה על זה, ונראה שכוונתו שכמו שראינו שיש מחלוקת בין מדרשים צריך לומר שישנו עוד מדרש

19. סד, א

20. בראשית כה, כו

21. סא, ב

22. בראשית כד, טז

שסובר שהיתה בת שתים עשרה שנים כשנשאת. ובתוספות ישנים שם מדויק הדבר יותר שכתב: "ושמא יש הרבה מדרשים חלוקים זה מזה (ועיין לעיל שביארנו כוונת התוספות באופן אחר, והדברים משלימים זא"ז).

ונסיים בפירוש שמובא ב"מקראות גדולות" בליקוט הנקרא פטירת וקבורת שרה²³, וזה תורף דבריו: כאשר ראה אברהם שהוא ושרה זקנים באים בימים, חשש שמא ימותו מהרה ועוד לא היה להם אחוזת קבר בארץ כנען, ולא היה רוצה להקבר בחו"ל. ועוד שכבר ראה המערה שאדם וחוה מונחים שם, והיה מתאוה מאד שהוא ואשתו וזרעו יהיו ג"כ קבורים שמה. ואם ימות אחד מהם חוצה לארץ ויבא השני אחר כך לבני חת לקנות מהם המערה, שאול ישאלו המבלי אין קברים במקום שהמת שם?! ויאמרו הלא דבר הוא, ולא ירצה עפרון למכור המערה בעד כל הון שבעולם, או שידרוש הון רב כל כך שאין אברהם יכול להשיגו. על כן בעודם בחיים התיעצו שתלך שרה לארץ כנען ותאמר שאגב אורחה תרצה לקנות שם איזה שדה, ואח"ז תבחר בשדה של עפרון. אבל אחרת חשב הקב"ה, ותיכף כשבאה לחברון מתה שם, והיה אברהם מוכרח לבא לחברון עבור קבורתה, ולקנות המערה.

הרב רענן זצ"ל הי"ד זכה להכיר גם הוא את חשיבותה של מערת המכפלה, ואת מעלתה של חברון עיר האבות, ועבר עם ביתו לגור שם במסירות נפש. זכה הרב רענן גם למה שהתפלל ר' עקיבא כל ימיו, למות מות קדושים, ועלה בסערה השמימה, כשנרצח בידי מחבל בן עולה, כשחזר לביתו מתפילתו במערת המכפלה על קברי אדם וחוה, האבות והאמהות. והי רצון שיעורר ישני חברון ויתפללו על עם ישראל ויאמר לצרותינו די. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.